



ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ BEDEN TERBİYESİ, SPOR VE MİLİTARİZM* PHYSICAL EDUCATION, SPORTS AND MILITARISM DURING THE EARLY REPUBLICAN PERIOD

Nazlıcan KOÇAK**

Emine Bal TURAN***

Hasan ŞAHAN****

Öz

Erken Cumhuriyet dönemi(1922-1946) militarist yapı ve spor ilişkisinin incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırma yapılırken literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Geç Osmanlı/erken Cumhuriyet döneminde beden terbiyesi ve spor politikaları, uzun süren savaşlar sonrasında her daim savaşa hazır olması gereken bir toplum düşüncesi üzerinden şekillenmiştir. Erken Cumhuriyet yılları içerisinde insanın kendi sağlığını koruma sorumluluğunun vatan ve millet için sosyal bir göreve dönüştüğü bir dönemdir. Bu dönemdeki spor anlayışındaki değişikliklere bakıldığında spor yapmak özellikle genç nüfusu savaş tehlikesine karşı fiziki yeteneklerle donatmak, sporu eğlence, zevk ya da boş zaman etkinliği olarak değil, milli ideallere hizmet etmek amacıyla paramiliter bir güç haline getirilmek istenmiştir. Aynı dönemde rekabet içeren sporlara yer verilmemesi, milliyetçilik duygusu ile sadece dış güçler ile rekabet ve mücadele edileceği de sıkça vurgulanmıştır. Askerlik vasıflarının da spora kanalize edilmesiyle beden terbiyesi ve spor arasındaki farklılıklar ortadan kalkıp bu iki kavram özdeşleşmiştir. Bu çalışmada erken Cumhuriyet döneminde militarist yapı ve spor politikalarının iç içe geçtiği tespit edilip, literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Askerlik, Beden, Spor.

Abstract

The main aim of this research is to analyze militarist structure and sports relationship during the Early Republican Period (1922-1946). Literature review has been used as a methodology of this research. Physical education and sports policies had been shaped by the idea that society should be prepared and ready in case of a war after long-lasting war periods during the Late Ottoman and Early Republican Period. During the Early Republican Period, the one's responsibility to protect his or her own health perceived as a social duty to be fulfilled in patriotic manners. If changes in the sports understanding have been taken into consideration, doing sports had been perceived as an ultimate goal to equip youth population with strong physical abilities that would serve to the national patriotic ideals by creating a paramilitary power rather than a free time, leisure or pleasure activity The emphasis was on the fact that there could be only one competition or conflict with foreign powers in nationalistic aims rather than allowing for domestic competitive sports. Physical education and sports were identified with each other by the actions which canalised the militaristic features into the sports. In this research, determination of the fact that militaristic structure and sports policies are engaged with each other will be the main focus in order to contribute to the literature in this field.

Keywords: Republican, Militarism, Physical, Sports.

GİRİŞ

Sporun ve beden terbiyesinin, toplumların kültürlerinde ve modernleşme süreçlerinde önemli bir yeri vardır. Osmanlı-Türk toplumuna bakıldığında paternalist bir toplum olduğu görülmektedir. Bizim gibi ataerki toplumlarda, toplumsal yapının içerisinde kadına ve erkeğe biçilmiş belli kalıp davranışlar, beklenti ve normlar oluşturulmuştur. Erkek, ailesinin ve devletinin ordu gücüdür, cesur olmalı, savaşçı nitelikleri benliğinde barındırmalıdır. Bu nedenle bedenini daima güçlü ve zinde tutmalı, itaatkar ve yeri geldiğinde itaat eden olmayı bilmeli, kendisini disipline etmeli (Selek, 2008) tarzındaki düşünceler aynı zamanda üreticisi ve sürdürücüsü de oldukları sistemin içerisinde kendisinden beklenen rolleri sergilemeye hapsedilmiştir. Erkeğe atfedilen bu davranışlar ve sahip olması beklenen yetenekler özellikle militarizmin yaygın olduğu toplumlarda savaş ile bağdaştırılıp, sanki erkeklere cinsiyetleri ordu aracılığıyla kazandırılıyormuş algısı yaratılır. (Sancar, 2009). Militarizmin kurumsallaşmasıyla birlikte savaşlar meşruluk ve süreklilik arz ederken, iktidar mekanizmalarıyla beraber militarizasyonu geliştirir (Selek, 2004). Spor ve beden terbiyesine militarizmin kanalize edilmesi de askerlik hizmeti gibi en çok erkek bedeninin militarizasyonuna neden olmuştur. Enloe'ye göre militarizasyon; bir kişinin veya bir şeyin ordunun denetimine girdiği ve kendi iyiliği için militarist fikirlere sahip hale geldiği, adım adım ilerleyen bir süreçtir (Enloe'den akt. Sünbüoğlu 2013).

* Bu çalışma 4. Uluslararası Spor Bilimleri Turizm ve Rekreasyon öğrenci kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

**Akdeniz Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi.

*** Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü.

**** Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü.



Sporun ve gençliğin, özellikle genç erkeklerin militarizasyonu savaş içerisinde olan devletlerde sıkça görülmüştür. 18. yüzyılda disiplinsiz genç askerlerin ölümlerinden dolayı, 19. Yüzyıldan itibaren gençlerin askeri eğitimini kışlaların dışına okul ve sivil yaşama dâhil edilmesi fikri hâkim olmuş, modern ve modernleşme sürecinde olan ülkeler gençlik inşalarını bu yönde şekillendirmişlerdir (Loriga'dan akt. Ünal, 2015,81-102). Askeri güç, devletlerin topraklarını korumak ve halklarını yönetmek için içerde ve dışarda sergiledikleri, zorlayıcı kuvvetin meşruluğunun bir simgesini oluşturmuştur (Yuval-Danis, 2003). Ulus devletler içerisinde milliyetçiliğin yayılması ve savaşın endüstriyelmesiyle beraber vatandaş orduları oluşmuş, savaşlar belli bir kesimi değil tüm halkı ilgilendiren bir mesele haline gelmiş yani topyekünleşmiştir (Beşikçi, 2010,62-69). 'Güçlü ordu, güçlü bir devleti simgeler' düşüncesi fiziki kültür alanının geliştirilmesinde rol oynarken, askeri idmanlar ve endüstriyel üretkenliği artırıcı beceriler kazandırmak beden terbiyesi ve sporun merkezine yerleşmiştir (Akın, 2004). Böylece normatif erkeklik vurgusu ile ilişkilendirilen 'savaşçı erkek' askerlik ve spor paralelliğiyle ideal devlet tahayyülünü oluşturmuştur. Askerliğin zorunlu hale gelmesiyle de beraber Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu ve genç Cumhuriyet Türkiye'sinde de özellikle erkek yurttaş ile devlet arasındaki ilişkiyi bu militaristleşmiş spor şekillendirmiştir. Erkeğin spora katılımının artmasıyla beraber onu regüle ederek nesneleştirilen devlet aynı paralelede asker gücünü de arttırmış olacaktır.

Coğrafi ve kültürel farklılıklara rağmen bu dönemdeki beden terbiyesinin odak noktasının aynı olduğu görülmüştür. Zihnin ve bedeninin disipline edilmesi ülkeler açısından bir güç meselesi haline gelirken, kişinin bedeni baskı ve gözetim altına alınarak terbiye edilmeye ve üretken kılınmaya çalışılmıştır. 19. yüzyılda batı'da gençlerin gerek zihnen gerek fiziksel açıdan 'terbiye' edilmesine ve eğitimin sadece kafaları ve ruhları eğitmekle kalmayıp aynı zamanda bedenlere de hâkim olmaya çalışıldığı görülmektedir (Lüküslü, 2009). Doğu'da ise devlet serbest zaman ve spor arasındaki ilişkide savaş eğitimini devamlı ön plana çıkarması sonucu, sadece hangi sporun yapılacağı değil, bunların ne şekilde örgütlenip yönetileceğinin de kararını vermiş, bütünüyle hiyerarşik ve otoriter bir biçimde şekillendirilmiştir (Fişek, 1980). Böylece sporun boş zamanı değerlendirme işlevinden çok zihinsel ve fiziksel özellikleri geliştirmeye yönelik faydacı işlevinin ön plana çıktığı ve halkı, özellikle de gençleri mobilize etme de sporun araç olarak kullanıldığı görülmüştür.

Türkiye tarihine bakıldığında beden politikaları modernleşme süreci ile ilgili önemli ipuçları vermektedir. Sportif etkinliklerin, devletlerin ordu gücü kaygısıyla iç içe geçtiği dönemlerde geç Osmanlı ve Cumhuriyet'in kurucu kadrosu da beden politikalarını bu kaygıyla şekillendirmişlerdir (Akın, 2004).

1. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e Beden Terbiyesi ve Spor

Osmanlı devleti son dönemde Batı'nın oldukça gerisinde kalmış, düştüğü zor durumdan kurtulmak için değişmek zorunda kalarak Batılaşma adımları atmıştır. Osmanlı'nın modernleşme ve Batılaşma adımları Tanzimat ile birlikte gerçekleşmiştir. Bu dönemde askeri, hukuki, eğitim, edebiyat gibi alanlar ile birlikte spor ve beden terbiyesi alanında da batıdakine benzer reformlar uygulanmış, modern sporlar ülkeye giriş yapmıştır (Çelik, Bulgu, 2010,24). Daha önceleri güreş, atıcılık, binicilik, okçuluk, cirit gibi sporlar sarayın ve padişahların da desteğiyle ön plana çıkmıştır (Güven, 1996). Tanzimat'tan önce Osmanlı Devletinde sporun bir etkinlikten ziyade, savaş eğitimi olarak verildiği görülmektedir. Dolayısıyla spor eğitimin verildiği yerler, askeri eğitim-öğretim kurumları, saray eğitim-öğretim kurumları ve halk eğitimi veren tekkeler ile sınırlı kalmıştır (Soyer, 2004,24). Tanzimat'la birlikte her ne kadar modern sporlar da ülkeye girmiş olsa da militaristleşmiş beden algısının aşamadığı ve bedeninin yine devlet tekelinde nesneleştirilip, şekillendirildiği görülmüştür. Akın dönemin spor eğitimiyle ilgili şu bilgileri vermiştir (Akın, 2004):

" Modern Beden Terbiyesi ise Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez askeri okullar bünyesinde uygulandı. 1860'ların ilk yarısından itibaren basit fiziki idmanlar ve çeşitli mücadele sporları askeri okulların programına girmişti. 1869 yılında uygulamaya konulan Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 23. maddesine göre jimnastik dersleri bütün rüştiyeler için zorunlu hale getiriliyordu. 1870'lere doğru diğer bazı sivil okullarda jimnastik derslerini riyazat-ı bedeniye adı altında programlarına aldılar. Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) genellikle bu okulların ilki olarak kabul edilir."

Mekteb-i Sultani Fransızca eğitim vermesinin yanı sıra sadece kültürel anlamda değil, modern beden terbiyesi açısından da batıya açılan kapımız olmuştur. (Atabeyoğlu, 1985). Spor eğitiminde Fransızlardan ve John-Amaros jimnastiğinden fazlasıyla etkilenilmiş ancak yalnızca asker yetiştiren kurumlarda bu jimnastiğin uygulanması halkı batılı spordan haberdar olmaktan mahrum bırakmıştır (Çelik, Bulgu, 2010,24). 1870-71 yıllarında Prusya karşısında ağır bir yenilgiye uğrayan Fransa için spor, özellikle jimnastik milli bir mesele haline gelmiş, militarize edilmiş beden terbiyesi ile askeri bir güç kazanılması hedeflenmiştir (akt. Akın, 2004). Fişek, Fransızların John-Amaros jimnastiğinin önemini ve içeriğini şu şekilde açıklamıştır (Fişek, 2003): "Fransa'da jimnastiğin kurucusu İspanyol Albay Don Francesco Amaros' tur. 1917 yılında



Paris'te açtığı özel bir jimnastik okulunda kamuoyunu kazanmış, beden eğitimi işleriyle ilgilenen ve bunu askerlik eğitiminde değerlendirmek isteyen savunma bakanlığına sızmanın yolunu bulmuştur. Amaros 1831'de bütün Paris jimnastik kurumlarının genel müfettişliğine atanmıştır. Otuz yıl kadar Fransa'nın beden eğitimi hayatında etkili olan Amaros, F.L. Jahn'ın etkisinde kalarak askeri jimnastiklere fazla önem vermiştir. Amaros, her gördüğü aracı, sistemi birbirine karıştırarak ortaya zorlayıcı, basamaklamaya uymayan bir usul çıkarmış olmakla suçlanmıştır ve bu usulle ancak bir takım akrobatların tatmin edildiği ileri sürülmüştür. Bu dönemde jimnastik salonları birer cambazhane halini almıştır."

Böylece modern beden terbiyesi ülkeye jimnastiğin bir türüyle giriş yapmıştır. Askeri ve bazı sivil okullarda uygulanarak itaat ve disiplin sağlanmaya çalışılmış, tam bir askeri talim dersi şeklinde uygulanarak para-militer seri aktiviteler şeklinde düzenlendiği ifade edilmektedir (Fişek, 2003). Monarşinin hem politik hem de askeri anlamda yıkılmaya başlamasıyla ortaya çıkan ulus devlet fikirleri yeni ordu ve savaş anlayışında büyük değişimler meydana getirmiştir (Akın, 2004). Bu radikal dönüşümlerle paralı askerlik ordularının yerine düzenli askere alma (zorunlu askerlik) sistemiyle vatandaş ordularını oluşturmuştur (Bora, Altınay, 2002). Bu sistemle beraber orduya katılacak olan bütün sıradan vatandaşların, askerlik öncesinde fiziksel ve psikolojik bir hazırlıktan geçerek savaşa hazır hale getirilmesini gerektirmiştir. Bu hazırlıklar sadece Fransa'da değil Birinci Dünya Savaşı' arifesinde paramiliter bir şekilde düzenlenen beden terbiyesi dersleri ve askeri talimler tüm Avrupa'da oldukça yaygındır. Örneğin; Almanya'da *Turnen* jimnastiği adı verilen bir sistem ile bütün Almanları güçlü ve çevik kılarak savaşa hazırlama fikri ön plana çıkmış, Birinci Dünya Savaşı'na bir milyondan fazla *Turnen* jimnastikçisi katılmıştır (Akın, 2004). Ateş'in de aktardığına göre: İtalya'da askeri eğitim zorunluydu; İsviçre'de ilkokullarda askeri jimnastik dersleri zorunluydu ve bu derslere ek olarak tüfek eğitimleri de verilmekteydi; Rusya'da askeri jimnastik dersleri yapılmaktaydı (akt. Ateş, 2012). Böylece 20. yüzyılın başından itibaren iyice militaristleşen beden terbiyesi ve spor eğitimleri, genç erkekleri olgunlaştırmak ve aynı minvalde onlarda mücadeleci bir ruhu geliştirilerek savaşların kazanılmasının tek yolu olarak görülmüştür (Akın, 2004). Buradan da anlaşılacağı üzere savaş cephelerinde karşı karşıya gelen devletlerin sadece silahları değil, ordularının beden güçleri de birbirleri arasında bir mücadeleye dönüşmüştür.

Batı'da bu gelişmeler olurken, Batı'nın 'hasta adam' ı olarak tanımlanan Osmanlı Devleti'nde de beden terbiyesinin gerekliliğine gönülden inanılarak bir takım adımlar atılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından gelecekte Cumhuriyet'in de önemli beden eğitimi neferlerinden birisi olan Selim Sırrı Tarcan tarafından "*Beden Terbiyesi Okulu*" açıldı (Toprak, 1985). Atıcılık, boks, kılıç, jimnastik derslerinin verildiği okul, Selim Sırrı'nın İsveç'e beden terbiyesi üzerine eğitim almaya gitmesiyle kısa sürede kapanmıştır (Günay, 2013). Balkan Savaşı yenilgisinin ardından Osmanlı elitleri bu yenilginin en önemli sebebini gençlerin beden ve ruhen sağlıklı olmamalarından dolayı askeri başarı gösterememelerine bağladı (Beşikçi, 2009). Dolayısıyla Balkan Savaşları yenilgisinin Osmanlı'da beden terbiyesi ve spor alanının militarize edilmesinde çok önemli bir rolü vardır. Savaşa halk yığınları şeklinde katılan Osmanlı, kitlesel olarak yorgun düşmüş, salgın hastalıklar ve sakatlıklarla takatsiz kalmış olması ilk kez bu kadar gözler önüne çıkmıştı. Zira dönemin önde gelen eğitimcilerinden Ethem Nejad' göre bu yenilgi tamamen eğitim sisteminin geri kalmışlığıyla ilgiliydi (Akın, 2009) ve sistemin kökünden değiştirilmesiyle ilgili şu sözleri vurgulamıştı:

"Şimdi millet istemelidir ki, iptidai, rüşdi, idadi, darülmualimin (erkek öğretmen yetiştiren okul) , darulfünun (İstanbul Üniversitesi), özel, resmi her okulda 'Terbiye-i Bedeniyye ve Askeriye' talimi mecbur ver her dersten çok öneme sahip olsun. Çocuklarımız daha okuldayken asker olmalı. Askere elverişli eğitilmeli. Bütün millet kin ve intikam duygularıyla yaşayan bir millet olmalıdır." (akt. Akın, 2009).

Meşrutiyeti takip eden yıllarda intikam hisleriyle dolu paramiliter gençlik örgütlenmelerinden olan Türk Gücü Derneği İttihat ve Terakki'nin liderliğinde kurulur (Lüküslü, 2009). Yine bu yıllarda izcilik, İttihatçılar için gerçek savaş koşullarına benzediği, fayda ve disipline edici yapısından dolayı benimsenmiş ve uygulanmıştır (Akın, 2004). Ancak küçük yaşta erkek çocuklar için tasarlanmış olan bu izcilik eğitimleri beklenen etkiyi yaratmamış ve aynı hedef doğrultusunda Osmanlı Güç Dernekleri adı altında daha kapsamlı bir teşkilat kurulmuştur (Toprak, 1985). Dernek bünyesinde jimnastik, tüfek ve tabanca atış, tırmanma, koşu, genel sağlık gibi beden terbiyesi dersleri barındırıyordu (Akın, 2004). Böylece genç erkekler askeri bir eğitime tabi tutuluyordu. Bu eğitimlerin savaş hazırlığı için geliştirildiği de açıkça ortaya konmuştur. İsveç'deki eğitim sonrası yurda dönen Selim Sırrı Tarcan tarafından imparatorluğun doğusunda aşiret mekteplerinin eğitim programına 'ayak talimi' dersleri eklenmiş, 1916 yılında 'İdman Bayramı' düzenlenmiş ve tüm bu bayramlar Cumhuriyet ile birlikte düzenlenecek olan Gençlik ve Spor Bayramlarının da temelini oluşturmuştur (Alkan, 2011).



2. Cumhuriyet Gençlerin Beden ve Kafalarını Eğitiyor

Mustafa Kemal, henüz Cumhuriyet kurulmadan önce spor ve beden politikalarının gerekliliği üzerine düşünüp, çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Ulus-devlet olmanın yükümlülükleri ve sporun pragmatizmini sürekli ön plana çıkararak, yeni siyasi ideolojinin ana unsurlarından birini fiziki kültür alanının oluşturduğunu ifade etmiştir (Türkmen, 2013, 729-740). Cumhuriyet'in ilk yıllarında gençliğe seslenirken, onların yükümlülüklerini ve beklentilerini şu şekilde açıklamıştır:

“Sayın gençler, hayat mücadeleden ibarettir. Bundan dolayı hayatta yalnız iki şey vardır; galip olmak, mağlup olmak. Size, Türk gençliğine terk edip bıraktığımız vicdani emanet, yalnız ve daima galip olmaktır ve eminim daima galip olacaksınız. Milletin yükselme neden ve şartları için yapılacak şeylerde, atılacak adımlarda kesinlikle tereddüt etmeyin. Milleti o yükselme noktasına götürmek için dikilecek engellere hep birlikte mani olacağız. Bunun için beyinlerinize, irfanlarınıza, bilgilerinize, gerekirse bileklerinize, pazılarınıza, bacaklarınıza müracaat edecek, fakat neticede mutlaka ve mutlaka o gayeye varacağız.” (Akt. Türkmen, 2013,729-740).

Vatanın kurtarılması, milletin devamlılığı ve varlığı, gençliğe ipotek edilmiş, bu doğrultuda beklentilerin içine beden eğitiminin önemi de militer bir tonda yer almıştır. Güçlü bir vücut bütünlüğü sağlamak, gençler için “milli bir vazife” olarak ifade edilmiştir.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla beraber sporun faydacı fonksiyonunun genç kuşaklara aktarılması, kurucu kadronun en temel hedeflerinden biri haline gelmiştir. Öyleki vatan bir kez kurtarılmıştır ve kurtuluşun devamını getirip, Cumhuriyet ipini göğüsleyecek olan yine gençlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk'ün “sağlam kafa sağlam vücutta bulunur” sözü, genç Cumhuriyet kadrosu için oldukça etkileyici olmuş ve güçlü, zinde bir gençlik yetiştirme konusunda yoğun çalışmalar başlatılmıştır. Cumhuriyet' in esaslarını benimseyip, ülkeyi ileriye taşıyacak olan gençlerin eğitimi son derece önem arz etmiştir. Bu eğitim sadece kafaların değil, bedenlerin de eğitimini içerdiği düşüncesinde hemfikir olunmuştur (Lüküslü, 2009). Cumhuriyet' in ilanının ardından Başvekil İsmet İnönü'nün bir spor dergisinde verdiği demeç Kemalist ideolojisinin spor ile ilgili kaygılarını ortaya koymuştur:

“İdmanın Türk gençliği için pek çok faydaları olacak, gerek orada gerek bütün gençler idman sayesinde sıhhat sahibi olarak vatana ve millete kıymetli hizmet edeceklerdir ve idman gençleri ahlaki düşkünlüklerden kurtarmak için iyi bir amil olacaktır” (akt. Akın, 2004).

İsmet Paşa'nın da belirttiği gibi beden terbiyesi ve sporun Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren gençliği şekillendirmek, uzun yıllarca savaş koşullarında olan halkı sağlığına kavuşturup, üretkenliği arttırmak üzerine düzenlenmiş olduğu görülmektedir. İşte bu sağlık problemleri nedeniyle güçlü ve sağlam vücutlar yetiştirmek için Kemalist elitlere beden terbiyesi ve spor politikaları hususunda oldukça fazla görev düşmüştür. Bu nedenle spor, ilerleyen yıllarda devletin denetimi altına alınmıştır. Yeni yönetim zihniyeti perspektifiyle bakıldığında, erken Cumhuriyet Türkiye'sinde rejimin idarecileri, devrimin sağlıklı, becerikli, çalışkan ama aynı zamanda uysal ‘yeni adam’ ı oluşturulmadan planlanan sosyal ve ekonomik ilerlemelerin gerçekleşmeyeceğini fakındaydılar (Akın, 2004). Buradaki ‘yeni adam’ dan kasıt ordunun ve milletin asker gücü olan erkeklerdir. Kadın, devletin bekası için üretken gücün ve erkek evlatları yetiştirecek olandır (Selek, 2008). Cumhuriyet ile birlikte spor, yurttaşlar için ‘milli bir vazife’ halini almış, kadın ve erkek yurttaşların sporun içerisindeki konumlanış farklılıkları da açıkça ortaya konmuştur. Selim Sırrı bu farklılığı şu sözlerle ifade etmiştir: “Tüfek atan, kılıç kullanan, icabında göğüs göğse dövüşen, çekiç sallayan, tahta rendeleyen, toprak kazan, odun yaran, hulasa kolları ile çok kuvvet sarf etmeğe mecbur olan erkeklere adaleleri kavi bir göğüs ve kuvvetli bazular lazımdır. Fakat hayatta en mühim vazifesi çocuk doğurmak ve insan yetiştirmek olan kadınlarda göğüs ve kol adalelerinden ziyade karın, havsala ve kalça adalelerinin işlek ve kuvvetli olması muvafıktır itikadındayım.” (akt. Bora, 2012). Dolayısıyla Cumhuriyet'in beden politikaları bu düşünceler paralelinde şekillendirilmiştir.

Kurthan Fişek Cumhuriyet Dönemi Spor tarihini dört aşamada ele almıştır:

1. 1922-1936 arası Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) dönemi.
2. 1936-1938 arası Türkiye Spor Kurumu (TSK) dönemi.
3. 1939-1945 arası Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü (BTGD) dönemi.
4. 1946 sonrası Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSGM) dönemi. (Fişek, 1983)

Devlet denetimine giren spor ve beden terbiyesi daha Cumhuriyet'in ilk yıllarında prensipli bir çalışmayla şekillendirildiği görülmektedir. 1921 yılında ilk spor birliğinin öncüsü olan İdman İttifak-ı Muvakkatesi, futbolun dışında diğer fiziki aktiviteleri de kapsayarak beden terbiyesi ve spor alanında yeni yönetim zihniyetinin izlerini taşımaktadır (Akın, 2004). 1922'de kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ), Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kurulan ilk uluslararası düzeyde spor organizasyonları yapan teşkilat



oldu (Fişek, 1980). Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın faaliyette olduğu dönemde atletizm, voleybol, tenis, yelken gibi daha önceden toplumun hiç bilmediği ya da uzak olan sporların önemi artmış ve bu sporlara yönelik yatırımlar yapılmıştır. Belli başlı modern sporların yaygınlaşmasının yanı sıra TİCİ' nin üçüncü kongresinde Atatürk spor adamlarına yaptığı konuşmada düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır: "Efendiler, gürbüz ve yavuz evlatlar isterim. Bunları yetiştirmek, tedbirlerini ve mesuliyetlerini üzerlerine almış adamlarsınız. Bu neticeyi görmezsem hakkınızda muhabetim, itimadım o zaman zail olur. Fakat sizin kadar vatanseverlerin bunu başaramayacağına ihtimal verilir mi?" (akt. Atabeyoğlu, 1981). 1926 yılında katıldığı bu kongrede Atatürk yüzyıllarca cihanlara hâkim olmuş bir milleti biraz cılız, zayıf ve hasta bulduğunun altını çizerek daha sağlıklı ve gürbüz evlatlar istediğinin de vurgusunu yapmıştır (Akın, 2004). Fiziki kültür alanını genişleterek halkın, özellikle Cumhuriyet'in sürdürücüsü olan gençlerin sağlığı açıktır ki spor faaliyetlerinin işlevselliği ile aynı düzlemde kurgulanmıştır. Sporun militarist yapısının yanı sıra sağlığı tedavi yapısı da böylece ön plana çıkmıştır ki sağlığından yoksun bir kişi (erkek), savaşma yeteneklerinden de yoksundur denilebilir. Ayrıca kadının da bedensel faaliyetlere katılması yavuz ve gürbüz evlatlar yetiştirip, milletin üretkenliğini arttırması açısından önemlidir. 1926'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nün açılmasıyla beraber sağlıklı nesiller yetiştirecek olan eğitimcilerin eğitilmesi için önemli bir adım atılmıştır (Şenol, Yarar, 2009).

1930'larda Almanya'da yükselişe geçen Nazizim' in uyguladığı spor politikaları Türkiye'ye uyarlanmaya karar verilmiş, Nazi Almanya'sının önde gelen spor eğitimcileri ülkeye davet edilmiştir. Alman sporunun önemli isimlerinden olan Carl Diem, Türkiye'ye beden terbiyesi ve gençlik organizasyonları için gelmiş ve raporlar sunmuştur (Akın, 2004). Diem' in sunduğu raporlar doğrultusunda beklenen terbiye ve hazırlıklarındaki tek amacın savaş hazırlığı olduğu da gayet açık ve net görülmüştür.

1936 yılından TİCİ, Türk Spor Kurumu'na çevrilmiş, böylece özerk bir yapıda olan spor teşkilatlanması merkezileştirilerek Cumhuriyet Halk Fırkası' na bağlanmıştır (Fişek, 1983). Dolayısıyla bu yıllarda beden terbiyesi ve spor faaliyetleri üzerinde politika ve politikacıların söz sahibi olduğu yıllardır. Ancak Mustafa Kemal, sporda partizanlığın istenilen hedeflerin uygulanmasının önüne geçeceğini düşündüğü için Türk Spor Kurum kaldırıp yerine Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü kurulmuştur. Direktörlüğün başına tümgeneral Cemil Tahir getirilmiştir (Atabeyoğlu, 2001). Böylece spor, partinin elinden alınıp devlet himayesine girmiştir. Beden terbiyesi, Cumhuriyet'in kurulduğu ilk günlerden itibaren istenilen düzeye ulaşmış, bir devlet politikası olarak uygulanmaya başlamıştır.

1938 yılına gelindiğinde İtalya'nın *Balila* teşkilatı, Almanya'nın *Hitlerjugend* (Hitler Gençliği) gibi Avrupa'nın otoriter, totaliter ülkelerindeki paramiliter gençlik örgütleri, gençlerin beden terbiyesi yoluyla askeri eğitime önem vermişlerdir (Ünal, 2015). Böylece spor aracılığıyla bir '*rıza kültürü*' oluşturulmaya çalışılmıştır. Akın'ın aktardığına göre: " Rıza kültürü, genellikle otoriter, totaliter yönetimlerde uygulanan, çeşitli baskı ve sindirme politikalarının tamamlayıcısı olarak, toplumun bütün kesimlerini rejimin temel prensipleri üzerinde ittifakını sağlayacak, yeni rejimin toplum için faydalı olduğu illüzyonunu yaratacak pratikler ve mekanizmalar bütünüdür." (Akın, 2004). Dolayısıyla sadece spor alanında değil, halkların diğer çeşitli boş zamanlarını kapsayacak faaliyetlerle de rıza kültürünü oluşturmak mümkündür. Ancak yaklaşan savaş yıllarında birçok ülkede, halkın büyük çoğunluğunun desteğini dolaysız yoldan almak amacıyla bir ölçüde beden terbiyesi faaliyetleriyle rıza kültürü modeli uygulandığı spor tarihçileri tarafından ortaya konulmuştur.

1930lu yılların sonu ve 1940lar itibarıyla dünya siyasi konjonktürünün Türkiye'ye yansımaları da artmış, çeşitli ülkelerdeki militarize edilmiş beden terbiyesi politikaları Cumhuriyet'te de iyiden iyiye kendini göstermeye başlamıştır. 'Rejimin bekçisi' olan gençlerden beklenti potansiyel savaş tehlikesine karşı topyekûn savaşabilecek askeri yetenek ve bilgilere hakim olmasıdır (Akın, 2004). Bu iki dünya savaşı arasındaki atmosfer ve savaşların kaçınılmazlığı fikri, Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü (BTGD) yıllarındaki Cumhuriyet'in beden politikalarını etkilediği görülmüştür. 1938 yılında çıkarılan Beden Terbiyesi Kanunu ile birlikte 'Beden Terbiyesi Mükellefiyeti' adı altında bir uygulama başlatılıp, gençliği en etkili ve kısa yollardan savaşa hazırlamanın doğrudan devlet teşkilatlanmasıyla disipline edilebileceği fikri etkili olmuştur (Canşen, 2015). Bu teşkilatlanma modeli Nazilerin geliştirdikleri model ile benzerlikler teşkil edip, sistemli bedensel hareketlerin askerlik taklidi değil, ileride asker olabilecek kabiliyetleri ve elastikiyetleri vererek vatan müdafaasına hazırlayan bir uygulama olarak kabul edilmiştir (Akın, 2004). Spor, bireysel bir faaliyet olmaktan çok uzakta, kitlesel bir milli mücadele aracı haline gelmiştir. Siyasal alana yerleşen topyekûn savaşların kaçınılmazlığı fikri, fiziki kültür alanının içini para-militer eğilimlerle şekillendirmiştir. Sporun militer bir düzlemde ilerlediği yıllarda beden, özellikle erkek bedeninin idealleştirildiği, asker-yurttaş olarak ele alınarak nesnelleştirildiği görülmektedir. Tüm bu beden terbiyesi



modelizasyonları İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle ve çok partili hayata geçilmesi ile son bulmaktadır (Lüküslü, 2009).

SONUÇ

Türkiye tarihi çerçevesinden bakıldığında spor ve beden terbiyesi faaliyetleri, devletin varlığını ve dinamikliğini sürdürebilmek için uzun yıllar militarist bir yaklaşımla şekillenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma döneminde ve erken Cumhuriyet döneminde sporun, bir boş zaman faaliyeti olarak algılanmasının çok uzağında olduğu görülmektedir. Geç Osmanlı'dan Cumhuriyet'e fiziki kültür alanı pragmatik bir yaklaşımla süregelmiştir. İmparatorluğun çöküşünü takip eden yıllarda ordu gücünün zayıflamasından dolayı beden terbiyesi etkinliklerine ağırlık verilmiş, askeri güç yeniden kazanılmaya çalışılmıştır. Üst üste savaş yenilgileri daha güçlü askerler (erkekler) yetiştirmeyi zorunlu kılmıştır. Ataerkil sistem tarafından erkeklige yüklenen savaşçı rolü, özellikle erkek bedeni üzerinde tahakkümü arttırmış, yüklenen bu vasıf, kozmopolit bir devletten, ulus-devlete miras olarak kalmıştır. Askerlik sürelerinin kısılması, paralı askerliklerin kaldırılması ve vatandaş ordularının oluşturulmasıyla beraber para-militer beden terbiyesinin eğitim sisteminin içerisine girmesi zorunlu olarak görülmüştür. Siyasi, ideolojik misyonların da yüklendiği beden, özellikle erkek bedeni kimi zaman özel kurumların, kimi zaman da devletin denetiminde disipline edilerek askerliğe uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Spordan beklenen nihai hedefler; sağlık düzeyini yükseltmek, üretkenliği arttırmak, savaşa hazır, güçlü, ahlaklı yeni nesiller yetiştirerek, milli bir savunma pratiği yaratmak olmuştur. Bu faydacı ve milli vazife doğrultusunda sporun boş zamana yönelik, eğlendirici fonksiyonu görmezden gelinmiş, vatani bir göreve indirgenmiştir.

Cumhuriyet'in kurucu kadrosu tarafından sürekli dile getirilen "gürbüz ve yavuz nesil", beden terbiyesi yoluyla yetiştirilecek ve milletin bekasını sağlayacaktır fikri dönemin Türkiye'sine hâkim olduğu görülmüştür. Modern sporların önü zaman zaman açılmaya çalışılmış olsa da, dünya genelinde uzun yıllar süren savaşlar ve siyasi ideolojilerin fiziki kültür alanına müdahalesi sporu militarist öğelerden arındıramamıştır. Öyleki Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcı olarak kabul edilen 19 Mayıs, Gençlik ve Spor Bayramı olarak kutlanmaya başlanmıştır. Böylece gençliğe yüklenen kurtarıcı misyon ve spor-savaş ilişkisini genç kuşaklara aktarmak ve yayılmasını sağlamak mümkün kılınmıştır.

Sporun militer amaçlara hizmet etmesi, savaşın beden gücüne dayalı olduğu çağlarda doğru bir düşünce olarak kabul edilebilirken, savaş teknolojisindeki değişimlerle birlikte artık sporun para-militer bir güç olarak ele alınmasına gerek kalmadığı ortadadır. Sporun çağdaş, toplumsal bir olgu olarak ele alınması İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle paralel bir seyir izlemiştir.

Günümüzde spor geniş halk kitlelerine yayılmış, ulusal ve uluslararası boyutta rekabet, oyun, eğlence/boş zaman algısıyla birlikte ele alınır durumdadır. Refah ve tüketim toplumuna hizmet boyutunu da içerisinde barındıran spor, para-militer vasfından neredeyse arınmış durumdadır. Devlet beden terbiyesi ve spor yoluyla askeri işlevselliğini arttırmayı amaçlayan yatırımlar yapmayı terk etmiştir. Ancak okullarda Beden Eğitimi ve Spor derslerinde öğrencilere asker gibi seslenmek, askeriyelerde sporda başarılı olan erkeği yüceltmek, erkek bireye güçlü, cesur gibi vasıflar yüklemek de bugün geldiğimiz noktada spor-militarizm ilişkisinin varlığını sürdürdüğünü gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Alkan, M.Ö. (2011). Osmanlı İdman Bayramı'ndan, Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'na'. *Toplumsal Tarih* No:211,
- Akın, Y. (2004). *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar, Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altınay, A. G. ve T. Bora (2002). Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik. *Milliyetçilik: Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce*, Cilt 4, der. T. Bora, İstanbul: İletişim Yayınları
- Atabeyoğlu, C. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*. (Spor, 6. Cilt), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atabeyoğlu, C. (2001). *Sporda devlet mi devlette spor mu*. (1. Baskı), İstanbul: Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Yayınları.
- Ateş, S. Y. (2012). *Asker Evlatlar Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Dönemi'nde Beden Terbiyesi, Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beşikçi, M. (2009) Militarizm, Topyekün Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nda Paramiliter Dernekler. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*.
- Beşikçi, M. (2010). Son Dönem Osmanlı Harp Tarihi ve Topyekün Savaş Kavramı. *Toplumsal Tarih*, No:198:62-69.
- Canşen, E. (2015). Türkiye Cumhuriyeti Spor Politikaları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 17 , sayı 1.
- Cantek Ş.F., Yazar B. (2009). Erken Cumhuriyet Dönemi Dergi ve Gazetelerinde Spor ve Kadın (1928-1960). *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, no 29.
- Çelik O.V., Bulgu N. (2010). Geç Osmanlı Döneminde Batılılaşma Ekseninde Beden Eğitimi ve Spor. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24.
- Fişek K (1980). *Spor Yönetimi*. Ankara: AÜSBF Yayını.
- Fişek, Kurthan (1983). Türkiye'de Spor. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fişek, K. (2003). *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi: Dünyada-Türkiye'de*. İstanbul: YGS Yayınları.



- Günay, N (2013). *Atatürk Döneminde Türkiye’de Beden Eğitiminin Gelişimi ve Gazi Beden Terbiyesi Bölümü*. GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara.
- Güven, Ö (1999). ‘Osmanlı’ dan Cumhuriyet’e Gençlik ve Spor Bayramları. *Toplumsal Tarih*, No:65, Mayıs.
- Lüküslü, D (2009). *Türkiye’de “Gençlik Miti” 1980 Sonrası Türkiye Gençliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar, Serpil (2009). *Erkeklik: İmkânsız iktidar. Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Selek, Pınar (2008). *Sürüne sürüne erkek olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Selek, Pınar (2004). *Barışamadık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Soyer, F (2004). Osmanlı Devletinde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (1).
- Sünbüoğlu, Y.N (2013). Erkek Millet Asker Millet: Türkiye’de Militarizm, Milliyetçilik ve Erkek(lik)ler, der.Nurseli Yesim Sünbüoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Topak, Z (1985). II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, cilt 2 İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yuval-Danis, N (2003). *Cinsiyet ve Millet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türkmen, M (2013). Erken Cumhuriyette Beden Eğitimi ve Sporun İdeolojik Temelleri. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/6 Spring 2013, p. 729-740.
- Ünal, E.M (2015). Erken Cumhuriyet Döneminde Gençliğin Militarizasyonu: Askerliğe Hazırlık Dersleri. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, , ISSN 2147-6934, ss. 81-102 DOI: 10.14782/SBD.2015112079